

”Jonkin verran käänösalan asiantuntijuutta”
Valmistuvien kääntäjäopiskelijoiden näkemyksiä kyvyistään
minäpystyvyyden näkökulmasta

Esa Penttilä
Itä-Suomen yliopisto

Abstract

This article discusses the positive and negative factors behind translation students’ self-confidence in the final stages of their MA studies. The key theoretical concept behind the discussion is self-efficacy, which refers to the belief of one’s ability to reach given performance outcomes (Bandura 1977, 1997). In this case, self-efficacy refers to professional self-confidence in the context of translation. Other notions touched upon in the article include translation competence (PACTE 2003; Göpferich 2009) and psychological skill (Atkinson 2012, 2014). The data of the study consists of 13 reflective essays written by students of English Language and Translation at the University of Eastern Finland as one of their final assignments in the training programme. On the basis of the analysis, the translation students’ self-efficacy seems to be fairly strong. One of the factors behind this could be the high level of self-awareness that is supported by the numerous self-reflective tasks that translator training contains.

Keywords: self-efficacy, self-confidence, translation competence, psychological skill, translator training

Asiasanat: minäpystyvyys, itseluottamus, kääntäjän kompetenssit, psykologinen kyvykkyys, kääntäjänkoulutus

1 Johdanto

Kääntäjänkoulutus tuottaa asiantuntijoita monikielisen viestinnän tehtäviin, joissa tarvitaan monenlaisia **kompetensseja**. Näitä on kuvattu erilaisissa kompetenssimalleissa, joissa määritellään käänösalan ammattilaiselta vaadittavaa osaamisen kirjoja. Kääntäjän kompetenssimallit keskittyvät lähinnä tiedollisiin ja taidollisiin ominaisuuksiin, mutta kääntäjän menestymiseen vaikuttaa myös psykologinen ulottuvuus, johon sisältyvät tunteet, asenteet ja fyysiset voimavarat. Joissakin kompetenssimalleissa tämä on huomioitu. (PACTE 2003; Göpferich 2009.)

Yksi keskeinen tekijä psykologisissa ominaisuuksissa on itseluottamus, jonka merkitys kääntäjän työssä on tunnustettu jo pitkään (ks. Hönig 1991; Kussmaul 1995). Viime aikoina asiaa on alettu tutkia entistä systemaattisemmin erityisesti

kääntäjänkoulutukseen liittyen (Atkinson 2012, 2014; Haro-Soler 2018). Tämä artikkeli on osa kyseistä keskustelua ja tarkastelee maisteriksi valmistuvien kääntäjäopiskelijoiden käsityksiä ammatillisista valmiuksistaan. Artikkelin keskeisenä teoreettisena käsitteenä on **minäpystyvyys** (ks. Bandura 1977, 1997), jonka avaintekijöihin peilaan opiskelijoiden käsityksiä ammatillisista kyvyistään. Tarkastelen ensi sijassa, miten minäpystyvyyden avaintekijät hahmottuvat kääntäjäopiskelijoiden pohdinnoissa, kun he reflektoivat opintojaan ja osaamistaan valmistumisen kynnyksellä. Toissijaisesti haluan selvittää, onko näissä pohdinnoissa merkkejä vahvasta minäpystyvyyksikäsitteestä. Minäpystyvyyden näkökulma on käänntietieteessä varsin tuore, mutta viime aikoina se on herättänyt tutkijoiden kiinnostusta (edellä mainittujen lisäksi ks. esim. Bolaños-Medina & Núñez 2018; Wu ym. 2019).¹

2 Kääntäjän kompetenssit ja minäpystyvyys

Kääntäjänkoulutuksessa opetetaan kääntäjän kompetensseja monipuolisesti, jotta opiskelijat saisivat tietoa siitä, mitä heiltä työelämässä odotetaan. Työelämärelevanssi onkin perinteisesti ollut osa kääntäjänkoulutusta, joten siinä suhteessa nykyinen työelämäorientaation korostaminen ei ole kääntäjänkoulutuksessa uutta.

Kääntäjänopiskelijat saavat kokemusta työelämän vaatimuksista muun muassa työelämää simuloivilla kursseilla. Tällaisia kursseja ovat esimerkiksi erilaiset käänntöprojektit- tai työpajatyypiset kurssit, joita on viime aikoina tutkittu entistä enemmän (ks. esim. Kiraly 2016; Konttinen ym. 2017; Pitkäsalo & Ketola 2018). Työelämää simuloivan konstruktivistisen opetuksen tärkeä tavoite on tarjota opiskelijoille onnistumiskokemuksia, voimaannuttaa heitä ja lisätä heidän itseluottamustaan (Kiraly 2003). Samalla opiskelijoiden toivotaan hahmottavan kompetenssinsa suhteessa työelämän vaatimukseen (käsitteen määrittelystä, ks. Hanhinen 2010: 52–76).

2.1 Kääntäjän kompetenssit

Kääntäjän kompetensseja on pohdittu teoreettisesta näkökulmasta pitkään (esim. Wills 1976). Jotkut näistä pohdinnoista keskittyvät tiukasti vain keskeisten kompetenssien määrittelyyn (esim. Pym 2003), mutta toisissa hahmotellaan kääntäjältä vaadittua kompetenssien kirjoa laajemmin (PACTE 2003; Göpferich 2009; ks. myös Kumpulainen 2016).²

PACTEn (2003) ja Susanne Göpferichin (2009) malleissa kompetensseja on kuvattu laajimmin. Molempien mallien keskeisin kompetenssi on strateginen kompetenssi, joka

¹ Haluan kiittää kahta anonyymia arvioijaa, joiden rakentava palaute käsikirjoituksestani auttoi muokkaamaan tätä tekstistä huomattavasti. Kaikki artikkelissa olevat puutteet ovat täysin omaa syytäni.

² Näiden ensi sijassa teoreettisten mallien ohella kompetenssimalleja on kehitetty myös käänntöpalvelun tarjoajan näkökulmasta. Ehkä tärkein näistä käytännönläheisistä malleista on EMT (2017). Siinä kuvataan ammattimaisessa käänntötoiminnassa tarvittavia taitoja, joita kääntäjänkoulutuksessa toivotaan harjoitettavan.

mahdollistaa muiden kompetenssien hyödyntämisen tilanteeseen sopivalla tavalla. Muut kompetenssit koskevat vähintään kahden kielen viestintätaitoa, käännöstaitoa, käännöstyökalujen käyttöä sekä aihealueen ja maailmantiedon tuntemusta. Näiden tietojen ja taitokompetenssien taustalla on proseduraalista tai deklaratiiivista tietoa (PACTE 2017: 39–40). Varsinaisten kompetenssien rinnalla on myös psykologinen ulottuvuus, jota PACTE (2003: 60) kutsuu psykofysiologiseksi osatekijöiksi ja Göpferich (2009: 20–21) psykofyysiseksi taipumukseksi. Lisäksi Göpferich (2009: 22) sijoittaa strategiseen kompetenssiin tilannekohtaisen sisäisen tai ulkoisen motivaation, jota myös voi pitää psykologisena piirteenä.

Tärkeä taustatekijä käännösammattilaisen työssä on luottamus omaan kykyihin. Tämä on huomioitu myös PACTEn (2003: 40) ja Göpferichin (2009: 19) malleissa, joissa itseluottamus on osa psykofysiologisia osatekijöitä tai psykofyysistä taipumusta. Itseluottamuksen sijaan soveltuvampi käsite tässä yhteydessä olisi kuitenkin minäpystyvyys, sillä – kuten Haro-Soler (2018: 137–138) toteaa – itseluottamus tarkoittaa yleistä uskoa omaan kykyihin, kun taas minäpystyvyys liittyy nimenomaan ammatilliseen toimintaan ja soveltuu siksi ammatillisen itseluottamuksen kuvaamiseen (ks. myös 2.2.1 jäljessä). Jatkossa tässä artikkelissa puhutaankin ensisijaisesti minäpystyvyydestä viitattaessa ammatilliseen itseluottamukseen.

2.2 Minäpystyvyys

Minäpystyvyys on keskeinen käsite sosiokognitiivisessa teoriassa ja vaikuttaa siihen, miten ihminen kokee vastaantulevat haasteet, reagoi niihin ja selittää tilanteen seuraukset itselleen (Bandura 1999, 2012).

2.2.1 Minäpystyvyyden teoreettista taustaa

Minäpystyvyys tarkoittaa yksilön käsitystä omista kyvyistään saavuttaa toiminnalleen asettamansa tavoitteet (Bandura 1997: 3). Se on läheisesti kytköksissä henkilökohtaiseen elämänhallintaan ja toimijuuteen (Maddux & Gosselin 2003: 219). Kun yksilöllä on vahva minäpystyvyys, hänen on helpompi käsitellä stressiä, uhkia ja vastoinkäymisiä. Hän kokee vaikeudet haasteina, jaksaa kiinnostua niistä ja sitoutuu niiden selvittämiseen. Hän keskittyy onnistumisiin ja vastoinkäymisiä kohdatessaan yrittää enemmän. Vahva minäpystyvyys ylläpitää motivaatiota ja vähentää stressiä sekä alttiutta masennukseen. (Bandura 1999: 183–184.) Minäpystyvyys ei ole kaiken kattava olotila, vaan liittyy tavoitteelliseen toimintaan. Toisaalta se suuntautuu aina toimintaan yleisemmin, ei vain yksittäiseen tehtävään, kuten joskus virheellisesti tulkitaan (Bandura 2012: 17). Ihmisen minäpystyvyydskäsitys ennustaa myös hänen ammatinvalintaansa ja menestystä työssään (Maddux & Gosselin 2003: 231).

Minäpystyvyys eroaa käsitteellisesti itseluottamuksesta ja itsetunnosta. Itseluottamus on yleistä luottamusta omaan kykyihin, eikä se siis suuntaudu tietynlaiseen toimintaan. Vaikka vahva itseluottamus ja vahva minäpystyvyys liittyvät usein toisiinsa, automaattista suhdetta käsitteiden välillä ei ole. (Schunk & DiBenedetto 2009: 40.)

Itsetunto taas tarkoittaa yleistä näkemystä omasta arvosta ja liittyy yksilön tuntemuksiin, ei niinkään siihen, mihin hän uskoo kykenevänsä. Itsetunnolla ei myöskään ole samanlaista ennustettavuutta kuin minäpystyvyydellä (Schunk & DiBenedetto 2009: 39; Bandura 2012: 29).

Minäpystyvyyden taustalla on neljä avaintekijää: onnistumiskokemukset, mallioppiminen, sosiaalinen ja verbaalinen vaikuttaminen sekä fyysiset ja affektiiviset tilat. Onnistumiskokemukset tukevat minäpystyvyyttä, jos ne liittyvät sopivan haasteellisiin tilanteisiin. Liian helpot onnistumiskokemukset voivat sen sijaan toimia jopa negatiivisesti, mikäli myöhemmin tulee vastaan todellisia haasteita. Mallioppiminen tarkoittaa muiden suorituksista oppimista. Sosiaalinen ja verbaalinen vaikuttaminen taas viittaa muiden kannustukseen ja tukeen. Fyysiset ja affektiiviset tilat liittyvät yksilön olotilaan ja tunnetiloihin, väsymykseen, kipuihin, jännittyneisyyteen, ahdistuneisuuteen ja erilaisiin huoliin, joita kannattaa vähentää, mikäli halutaan tukea minäpystyvyyttä. (Bandura 1999: 181; ks. myös Bandura 1997.)

2.2.2 Minäpystyvyys käänöstieteellisessä tutkimuksessa

Käänöstieteessä minäpystyvyyttä on alettu tarkastella vasta viime vuosina. Käsitteellä on keskeinen asema David P. Atkinsonin (2012) tutkimuksessa, jossa analysoidaan freelancekääntäjien **psykologisen kyvykkyyden** yhteyttä työssä menestymiseen. Freelancekääntäjien keskeiset ammatillisen menestyksen osatekijät – työtyytyväisyys, palkka ja työn määrä – korreloivat positiivisesti kolmen psykologista kyvykkyyttä kuvaavan osatekijän, ammatillisen **minäpystyvyyden**, **hallintakäsityksen** ja **attribuutiotyylin**, kanssa. Minäpystyvyys on yksilön uskoa omiin kykyihinsä selvittää tarjotusta tehtävästä, kun taas hallintakäsitys liittyy kykyyn hallita toimintansa seurauksia ja attribuutiotyyli kuvaa yksilön tapaa selittää toimintansa syy-seuraussuhteita – eli sitä, kuinka hän ottaa vastuuta toimintansa seurauksista. Mitä voimakkaampia nämä osatekijät ovat, sitä todennäköisemmin freelancekääntäjä menestyy työssään.

Edellä mainittuja tutkimustuloksia voidaan hyödyntää kääntäjänkoulutuksessa, mistä Atkinson (2014) antaa seuraavia esimerkkejä. Opiskelijoille avataan ensin psykologisen kyvykkyyden piirteitä ja annetaan heidän pohtia, miten nämä piirteet kytkeytyvät esimerkiksi kielteiseen asiakaspalautteeseen tai kollegan kritiikkiin. Sen jälkeen opiskelijat voivat kertoa omista kokemuksistaan ja saada näin välineitä käsitellä vastaavia tilanteita työelämässä. Roolileikeissä tätä tietoutta voidaan viedä konkreettiselle tasolle, ja roolileikkeihin voidaan yhdistää myös mallin seuraamista esimerkiksi videoimalla ammattikäntäjien toimintaa tai kutsumalla näitä kertomaan työstään opiskelijoille.

Haro-Soler (2018) tarkastelee minäpystyvyyden kehitystä 12 Granadan yliopiston kääntäjäopiskelijan osalta vuoden ajan jatkuneessa fokusryhmätutkimuksessaan. Yksikön opetussuunnitelma ei tue minäpystyvyyden kehitystä, joten minäpystyvyys ei näy koulutuksessa systemaattisesti. Opiskelijat kuitenkin tunnistivat minäpystyvyyden merkityksen onnistuneiden suoritusten takana erityisesti siinä vaiheessa, kun he olivat siirtymässä työelämään. Mitä vahvempi minäpystyvyys opiskelijalla oli, sitä valmiimpi hän oli aloittamaan työelämän. Kuitenkin lähes kaikki kokivat minäpystyvyyden lisääntyneen koulutuksen aikana. Haro-Solerin (2018) tutkimus toimii hyvänä

vertailukohtana myös tälle tutkimukselle, jossa tarkastellaan opiskelijoiden näkemysten pohjalta heidän minäpystyvyyttään ja sen avaintekijöitä.

3 Tutkimuksen aineisto ja menetelmä

Tutkimuksen aineistona on 13 Itä-Suomen yliopistosta maisteriksi valmistuvan kääntäjäopiskelijan refleктоivaa loppuesseetä. Niistä yhdeksän on kirjoitettu lukuvuonna 2014–2015 ja neljä vuodenvaihteessa 2017–2018. Esseet kuuluvat opintojaksoon 2130806 Refleктоiva loppuessee (3 op), joka on itsenäisesti suoritettava jakso englannin kielen ja kääntämisen maisteriopinnoissa ja joka ajoittuu pro gradu -tutkielman esitarkastusvaiheeseen. Esseessä on tarkoitus pohtia opittua, peilata sitä opintojen jälkeiseen työelämään ja hahmottaa samalla omia vahvuuksia ja kehittämisen kohteita. Tehtävänannon mukaan esseessä ei suoraan pyydetä pohtimaan minäpystyvyyteen liittyviä ilmiöitä. Näin ollen aineisto ei välttämättä kuvaa opiskelijoiden minäpystyvyyksikäsityksiä parhaalla mahdollisella tavalla ja sen analyysi perustuu vahvemmin tutkijan tulkintoihin kuin siinä tapauksessa, että esseen tehtävänanto olisi suoremmin yhteydessä minäpystyvyyden avaintekijöihin. Toisaalta esseissä näkyy, miten opiskelijat uskovat selviävänsä erilaisista työelämään kuuluvista tehtävistä, ja näin ollen tekstien pohjalta on mahdollista hahmottaa valmistumassa olevien kääntäjäopiskelijoiden minäpystyvyyksikäsityksiä tulevien tehtävien kannalta. Lisäksi aineistoon voi sisältyä erinäisiä mainintoja, joissa opiskelijat tiedostamattaan paljastavat näkemyksiään juuri siksi, etteivät pohdi niitä tietoisella tasolla.

Refleктоivan loppuesseen oheiskirjallisuutena on Chesterman ja Wagner (2002) sekä kääntäjän asiantuntijuutta käsittelevä 10 artikkelin lukupaketti. Opiskelijat voivat hyödyntää näitä mielensä mukaan. Esseet ovat tyyliltään ja käsittelytavaltaan varsin heterogeenisiä, sillä kukin kirjoittaa esseensä omasta näkökulmastaan. Opiskelijat saavat esseestä kirjallisen ja suullisen palautteen.

Analysoitu aineisto kattaa 33 869 sanaa, joten keskimääräinen esseepituus on 2 605 sanaa. Kaikki esseen luovuttaneet ovat allekirjoittaneet tietoisesti osallistua tutkimukseen. Heidän tietojaan käsitellään anonyymisti, eikä henkilöllisyyttä tuoda esille aineistoa raportoidessa. Artikkelissa opiskelijoihin viitataan koodeilla A–M, ja lainausten yhteydessä mainitaan suluissa koodikirjaimen lisäksi aineiston sivu, jolta kyseinen lainaus löytyy.

Analyysimenetelmänä on teorialähtöinen sisällönanalyysi, mikä tarkoittaa tässä tapauksessa lähilukua ja esimerkkien poimintaa. Olen etsinyt minäpystyvyyksikäsityksen taustalla olevia avaintekijöitä (ks. 2.2.1 edellä) ja minäpystyvyyttä tukevia havaintoja. Näkökulmani on laadullinen. Tämän artikkelin puitteissa näkökulman laajentaminen määrälliseen analyysiin ei valitettavasti ole mahdollista.

4 Minäpystyvyys reflektioivissa esseissä

Itsetuntemuksen käsite ei ole minäpystyvyysteorian avaintekijöitä.³ Se nousee kuitenkin mielenkiintoisella tavalla aineistosta ja ansaitsee huomiota, ennen kuin siirryn käsittelemään minäpystyvyyden neljää avaintekijää. Kääntäjäopiskelijoiden esseissä itsetuntemus näyttää olevan erityisen voimakasta, mikä todennäköisesti heijastaa esseen tehtävänantoa, jonka mukaan tarkoitus on pohtia omia vahvuuksia ja heikkouksia. Itsetuntemukseen kannustanee myös kääntäjänkoulutukseen perinteisesti kuuluva itsereflektio, jota harjoitetaan erilaisissa käännöskommenteissa ja itsearviointeissa opintojen aikana. Niinpä opiskelijat ovatkin maisteriksi valmistuessaan saaneet runsaasti kokemusta omien kykyjensä ja puutteidensa pohtimisesta. Minäpystyvyyden näkökulmasta tällaista omien rajojen tunnistamista ja itsetietoisuutta voi pitää positiivisena, sillä se lisää itseluottamusta, kuten Hartama-Heinonen (2001: 73) toteaa.

Itsereflektion myötä opiskelijoista on tullut terveen kriittisiä omaa toimintaansa kohtaan. Vaikka liiallinen itsekritiikki voi heikentää minäpystyvyyttä, aineistosta nousee pikemminkin esiin ilmiön positiivinen puoli: itsekritiikki auttaa hahmottamaan omaa toimintaa ja suhteuttamaan sitä ympäristön vaatimuksiin. Itsekritiikkiä pidetään sopivissa määrin jopa tarpeellisena ominaisuutena kääntäjälle, kuten esimerkki (1) havainnollistaa:

- (1) Tietynasteinen kriittisyys omaa työtään kohtaan on toivottavaa, koska se kannustaa hyvien tulosten saavuttamiseen. Liiallinen kriittisyys omaa työtään kohtaan taas on lamaanuttavaa ja erittäin haitallista työnteolle. (J 69–70)

Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että itsereflektio ja itsetuntemus ovat tärkeitä tekijöitä kääntäjäopiskelijoiden minäpystyvyyksien taustalla. Niiden merkitystä minäpystyvyysteorian kannalta onkin syytä tarkastella jatkossa tarkemmin.

Seuraavaksi valotan aineistoa minäpystyvyysteorian neljän avaintekijän eli onnistumiskokemusten, mallioppimisen, sosiaalisen ja verbaalisen vaikuttamisen sekä fyysisten ja affektiivisten tilojen näkökulmasta.

4.1 Onnistumiskokemukset

Aineistosta käy ilmi, että kääntäjäopiskelijoiden uskoa minäpystyvyyteen lisäävät erilaiset työelämäkokemukset tai niitä lähellä olevat kokemukset. Ne tarjoavat onnistumisen elämyksiä, jotka poikkeuksetta vahvistavat opiskelijoiden uskoa omaan kykyihinsä. Esimerkkeinä mainitaan muun muassa opintojen aikaiset todelliset käännösjä tulkkaustoimeksiannot, jotka vaativuudestaan huolimatta ovat olleet antoisia ja poikineet jopa lisätöitä aidoilta asiakkailta. Myös työharjoittelusta on voinut oppia ”valtavasti sekä erikoisalan tekstien kääntämisestä” että omasta itsestään (E 36). Vastaavasti erilaiset projektiluontoiset kurssit ovat tarjonneet mahdollisuuden toimia

³ Toki itsetuntemus on implisiittisesti mukana myös minäpystyvyysteoriassa, sillä minäpystyvyyteen kuuluu oman ”kyvykkyyden arviointi” (Bandura 2012: 29), jota ei voi tehdä, ellei ole käsitystä omista kyvyistä.

menestyksekkäästi erilaisissa rooleissa ja jopa saada tuloksia julkaistua, kuten esimerkit (2) ja (3) havainnollistavat.

- (2) ...mieleenpainuvimpia ovat olleet ehdottomasti yliopistolle tekemäni tulkkaustoimeksiannot, jotka ovat useimmiten liittyneet kielentutkimuksen tohtoriohjelmiin. Olen ollut tulkkaamassa tällaisia tilaisuuksia useasti. ... Nämä tulkkaustoimeksiannot ovat olleet aina vaativia ja uuvuttaviakin, mutta niitä on aina ollut mukavaa olla tekemässä ja olen kokenut onnistuneeni työssäni. Siitä kertovat toistuvat toimeksiannot samoilta asiakkailta. (G 53)
- (3) Esimerkiksi viimeisimpänä todellisena toimeksiantona kääntäjänlaitoksella käänsimme ryhmätyönä novellikokoelman *Kaunokirjallisuuden kääntäminen* -kurssille vuonna 2011, ja se vieläpä julkaistiin! Kurssilla sai harjoittaa omaksumiaan käänösstrategioita ja vuorovaikutustaitoja autenttisen työpohjaisen oppimisen kautta sekä myös kriittistä suhtautumista omaan työhön ja rakentavan palautteen antamista kollegoille. (D 26–27)

Kuten esimerkki (2) osoittaa, tehtävät ovat saattaneet olla vaativia, mutta ne ovat juuri siksi tarjonneet minäpystyvyyden kehitystä tukevia onnistumiskokemuksia. Aineistossa on myös muita vastaavia mainintoja haasteiden selvittämisestä, esimerkkinä huomio työharjoittelusta ”Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun kansainvälisessä hankkeessa”, jossa ”nopeatempoiset AV-toimeksiannot ovat olleet omiaan palauttamaan uskoa omaan osaamiseen” (D 25).

Osa opiskelijoista on jo ennen valmistumistaan ollut työelämässä, josta heille näyttää kattuneen onnistumiskokemuksia. Yleensäkin opiskelijat vaikuttavat yhdistävän todelliset työelämäkokemukset ja onnistumiskokemukset esseissään.

Erilaiset projektit ja työelämäkokemukset eivät aina ole myönteisiä, mutta kielteisetkin seikat voivat kääntyä oppimis- ja onnistumiskokemuksiksi, jotka pikemminkin vahvistavat kuin heikentävät omaa minäpystyvyyksikäsitystä, kuten esimerkit (4) ja (5) havainnollistavat.

- (4) Projektityöskentely osoitti, että minusta ei ole missään tapauksessa projektinjohtajaksi ja että kykenen kyllä tekemään käännöstyötä useamman hengen ryhmässä, mutta mieluisaa se ei ole. (C 21)
- (5) Toiminimeni oli noin vuoden ajan käyttämättä kunnes tein joitain lyhyitä käännöksiä yksittäisinä toimeksiantoina. ... Koin, että oli tietyllä tapaa palkitsevaa vastata itse koko prosessista, mutta toisaalta sain hyvin nopeasti sen kuvan ettei yrittäjäyys olisi oma tieni. (L 86)

Erityisesti tulkkauksen osalta onnistumiskokemukset vaihtelevat suuresti. Toisille tulkkausharjoitukset eivät ole tarjonneet onnistumiskokemuksia, vaan päinvastoin osoittaneet, ettei tulevaisuus löydy siltä saralta. Sen sijaan edellä mainitusta esimerkistä (2) käy ilmi, että opiskelija on ”tiedostanut, että kääntäminen ja etenkin tulkkaus ovat työtä, johon minulla on selkeästi luontaista taipumusta ja lahjakkuutta” (G 47).

Aineistossa on myös esimerkki opetusmenetelmästä, joka selvästikään ei ole tarjonnut onnistumiskokemusta. Kyseessä oli tehtävä, joka sai useimmat epäonnistumaan, koska siihen sisältyi kompa. Esseen mukaan tällainen opetusmenetelmä, ”jossa ensin annetaan

tehtävä puutteellisella ohjeistuksella ja todetaan jälkikäteen, että tehtävä on tehty väärin, ei kannusta opiskelijaa, vaan tuntuu pikemminkin turhalta näpäytykseltä” (B 14). Esseessään opiskelija kritisoi kuitenkin ennen kaikkea opetusmenetelmää, ei omaa osaamistaan.

4.2 Mallioppiminen

Minäpystyvyyden avaintekijänä toimiva mallioppiminen näyttää esseiden mukaan toteutuneen parhaiten työharjoittelussa ja erilaisissa simuloituissa harjoituksissa, joissa opiskelijat ovat kokeneet edellä mainittuja onnistumiskokemuksia. Aineiston perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, ettei mallioppiminen ole toteutunut kaikkien osalta systemaattisesti. Esimerkkien (6) ja (7) opiskelijat eivät näyttäisi osallistuneen sen paremmin simuloituihin kuin todellisiin käännostoimeksiantoharjoituksiin, joissa olisi saanut konkreettista kokemusta käytännön käännoistyöstä yrittäjyyden näkökulmasta.

- (6) ...kun kävi selväksi se, että monet kääntäjät toimivat yrittäjänä tai freelancerina, odotin saavani enemmän tietoa siitä, mitä tämä käytännössä tarkoittaa kääntäjän kannalta. Tosin tältä osin odotukset eivät kuitenkaan ole täyttyneet... (F 39)
- (7) ...käytännön työn osa-alueita ei opinnoissa kuitenkaan ole juuri käsitelty. Kääntäjäopiskelijoille olisi ensiarvoisen tärkeää saada tietoa esimerkiksi yrittäjyydestä ja työn hinnoittelusta. Yrittäjyydestä en ole koulutukseni aikana päässyt oppimaan oikeastaan mitään. (I 66)

Mallioppimisen toteutuminen näyttää olevan yhteydessä opintojen suoritusajankohtaan. Esimerkiksi hinnoittelua, tarjouksen tekemistä tai hankalan asiakkaan kohtaamista käydään nykyään läpi harjoitusten ja roolileikkien muodossa. Myös opintoihin kuuluvalla työelämätaitojen kurssilla yritystoimintaa harjoitellaan simuloitusti, mikä tarjoaa yhden mallioppimismahdollisuuden vahvistaa minäpystyvyyttä juuri yrittäjyyteen liittyen. Opetusohjelman ulkopuolelta mallioppimista tarjoaa kääntäjäopiskelijoiden Osuuskunta Monikieliset, jonka kautta opiskelijat voivat kokeilla yrittäjämäistä käänno- ja tulkkaustoimintaa käytännössä. Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että mikäli yrittäjyyttä koskevaa mallioppimista ei opintojen aikana ole saanut, on tällä kielteinen vaikutus yrittäjyyttä koskevaan minäpystyvyyssäätöön.

Työelämää simuloivien harjoitusten ja kurssien lisäksi minäpystyvyyssäätöstä tukevana mallioppimiskokemuksina nousevat aineistosta esiin muut kääntäjäopiskelijat.

- (8) Muiden käännoksistä huomaa myös usein sellaisia käännostratkaisuja, jotka eivät itsellä ole käyneet mielessäkään. On ollut hyödyllistä kuulla myös muiden käyttämistä lähteistä tiedonhaussa tai rinnakkaistekstien käytöstä. (F 40)

Mallia tarjoavat myös ammattikäntäjät, joiden esimerkki vahvistaa käsitystä omasta ammatillisesta osaamisesta. Käännokursseilla ovat vierailleet muun muassa Euroopan keskuspankin kääntäjät tai yleensä vain taitavasti kieltä käyttävät suomentajat, ”joiden

luova äidinkielen käyttö näkyy heidän työssään kirjallisuudessa tai vaikkapa tekstityksissä” (D 30).

4.3 Sosiaalinen ja verbaalinen vaikuttaminen

Kääntäjäopiskelijat kokevat opintojensa aikana monenlaisia sosiaalisia ja verbaalisia vaikuttamista, mikä edistää heidän minäpystyvyyttään. Tärkeä vaikuttajaryhmä ovat opettajat. Heidän sanomisensa ja kommentointinsa vaikuttaa opiskelijoiden käsityksiin oman työnsä tuloksista. Jopa lukioaikaiset opettajat ovat toisinaan vaikuttaneet, mikä ilmenee esimerkeistä (9) ja (10).

- (9) Lukion englannin opettajani oli käynyt saman opinahjon, joten hän oli salakavalasti osannut ohjata meitä ajattelemaan, ettei kääntäminen todellakaan ole mekaanista sanasta sanaan ”kunhan vain käännät” -työtä, kuten yleisesti luullaan. (D 24)
- (10) Muistan kerran saaneeni palautetta lukion englanninopettajalta siitä, että olin jättänyt yhden sanan pois suomeksi kääntämästäni virkkeestä, koska en ollut katsonut sitä tarpeelliseksi. Sana piti lisätä virkkeeseen, ja lopputulos oli kankeaa luettavaa, mutta opettajan mielestä kelpo – olihan siinä nyt kaikki sanat kuin alkuperäisessäkin virkkeessä. ... Olettamukseni kääntämisestä romuttuivat siis jo alkuvaiheessa, ja tuskastuin siitä, miten paljon työtä kääntäminen vaati. Pelkkä kielen osaaminen ei riittänyt, vaan tarvittiin luovuutta ja kykyä hahmottaa, millainen tyyli sopisi parhaiten käännöksen tarkoitukseen. (C 18)

Kouluaikeisten opettajien sanat ovat siis vaikuttaneet kummankin opiskelijan alkuoletuksiin kääntämisestä ja luoneet näin pohjaa opintojen aikaisille minäpystyvyyksikäsityksille. Esimerkin (9) osalta vaikutus on ollut positiivinen ja saanut opiskelijan luottamaan kykyihinsä kääntäjänä. Esimerkin (10) tapauksessa opettajan sanat sen sijaan ovat luoneet vääränlaisen mielikuvan kääntämisestä ja saaneet hänet epäilemään kykyjään varsinkin opintojen alkuvaiheissa, vaikka opintojen aikana hänkin on oppinut irtautumaan näistä ennakkokäsityksistä.

Joissakin esseissä kaivattiin enemmän opettajavaikutusta kuin mitä oli saatu. Toisinaan myös palaute – joko opettajilta tai kanssaopiskelijoilta – oli sellaista, että se pikemminkin heikensi kuin vahvisti käsitystä minäpystyvyydestä, mikä käy ilmi esimerkistä (11).

- (11) Palautekeskustelut harjoitustunneilla olivat usein hedelmällisiä, koska siinä sai rehellisen palautteen myös vertaiseltaan opiskelijalta. Silti ehkäpä liian usein keskityttiin tarkastelemaan kunkin opiskelijan kehitettäviä kohteita, jolloin positiivinen palaute saattoi tuntua lähinnä pakolliselta pahalta, ja monesti itsekin jäin miettimään tuntien jälkeen, että oliko työssäni mitään hyvää. (D 26)

Edeltävän kaltaiset kokemukset lienevät tuttuja kääntäjäkoulutuksen käyneille, vaikka ne eivät nouse erityisesti esiin aineistosta. Usein käännöksiä käsiteltäessä kiinnitetään huomiota ongelmiin, joten ei ole ihme, mikäli opetuksen ongelmakeskeisyys vaikuttaa minäpystyvyyteen kielteisesti.

Opettajat vaikuttavat aineiston perusteella antavan toisinaan kielteisen kuvan kääntäjän työstä ja ammatin arvostuksesta. Vaikka realistista kuvaa työmarkkinoista pidetään hyvänä, kielteisten seikkojen toistaminen vaikuttaa heikentävän opiskelumotivaatiota ja lisää epäilyä siitä, ettei työelämän tehtävistä voi selvittää ainakaan niin hyvin, että saisi toimeentulonsa turvattua.

- (12) Lähes jokaisella kurssilla muistettiin kertoa, ettei kääntäminen ole kannattava ala, työolosuhteet ovat heikot, aikataulut liian tiukkoja, asiakkaiden odotukset mahdottomia ja ennen kaikkea, palkat todella huonot. Vaikka kaikki nämä asiat pitänevätkin paikkansa, on tämä asenne silti omiaan lannistamaan innostusta alaa kohtaan heti ensimmäisestä opiskeluvuodesta lähtien. Oman motivaation hiipussa, myös panostus koulutukseen heikkeni. (I 63)

Opettajien ja muiden opiskelijoiden lisäksi kääntäjäopiskelijat saavat vaikutteita myös ammattikäntäjiltä, joiden sanomiset kuunnellaan tarkoin. Niihin osataan kuitenkin suhtautua myös kriittisesti, kuten esimerkki (13) osoittaa, sillä varsinkin valmistumassa olevilla opiskelijoilla on itsetuntemusta ja kykyä suhteuttaa muiden sanomiset. Kaikkea kuultua ei siis niellä purematta.

- (13) Mieleeni on jäänyt, kuinka opintojen aikana erällä käännöskurssilla vierailut Euroopan keskuspankin kääntäjä kertoi, että hän haluaa työllistää vain ihmisiä, jotka ovat sinnikkäästi ja yhdenmukaisesti tehneet ainoastaan käännöstöitä. Samaan aikaan työelämässä vaaditaan moniosaamista ja asiantuntijuutta lukuisilta aloilta. (B 12)

Opiskelijat saavat sosiaalista ja verbaalista tukea myös asiakkailta, joskin tämä mainitaan vain harvassa esseessä – luultavasti koska valmistumisvaiheessa olevilla opiskelijoilla on vielä rajallinen määrä asiakaskontakteja. Aineiston perusteella näyttäisi siis, että opiskelijoiden minäpystyvyyteen vaikuttavat samat tahot kuin Haro-Solerin (2018) tutkimuksessa.

4.4 Fyysiset ja affektiiviset tilat

Minäpystyvyyden avaintekijöistä fyysisiin ja affektiivisiin tiloihin näyttää liittyvän sekä kielteisiä että myönteisiä seikkoja. Kielteisenä seikkana mainitaan stressi, joka ”lamaannuttaa ja haittaa työntekoa” (C 22). Siitä kirjoittava opiskelija valittaakin, ettei stressinhallinnasta juuri puhuta opiskeluaikana, vaikka se on tärkeä osa kääntäjän työtä. Näin asia jää opiskelijan vastuulle.

Muutamassa esseessä mainitaan kiire, joka vaikuttaa stressiin. Kiire hahmotetaan haasteeksi kääntäjän työssä, ja opiskelijat toivovatkin, että kiireellisiä käännöksiä olisi opintojen aikana tehty enemmän. Tällöin he olisivat saaneet lisävalmiuksia käytännön työelämään. Nyt osa opiskelijoista selvästi epäilee kykyään hallita kiireisiä tilanteita.

Aineistosta käy ilmi, että vahvat kielteiset tunteet voivat aiheuttaa masennusta ja ahdistusta, mikä heikentää minäpystyvyyttä. Ahdistusta aiheuttaa nimenomaan epävarmuus omista kyvyistä. Toisaalta esimerkin (14) opiskelija näyttäisi kääntävän ahdistuksensa lopulta positiiviseksi ja terveen kriittiseksi asenteeksi työtään kohtaan.

- (14) No, en sitten loppujen lopuksi tiedä, haluanko varsinaisesti päästäkään tästä ajattelusta eroon, muutoin kuin niiltä osin, että se aiheuttaa minussa jonkin verran ahdistusta. Tiedän ainakin sen, etten halua sellaiseksi megalomaanikoksi, joka ei omasta mielestään pysty tekemään mitään väärin. (K 83)

Eniten kielteisiä tunteita vaikuttavat aineiston perusteella aiheuttavan kääntäjien heikko arvostus ja palkkiotilanne. Ne eivät niinkään vaikuta käsityksiin omista kyvyistä kuin pohdintoihin siitä, onko alan valinta ollut oikea. Nämä pohdinnat voi kytkeä Atkinsonin (2012, 2014) mallin attribuutioteoriin, jolla opiskelijat selittävät syy–seuraussuhteita itselleen. Kielteisiä tunteita eivät näytä aiheuttavan kääntäjäopiskelijoiden oma toiminta, vaan muun maailman väärät käsitykset kääntäjien työn arvosta. Näin vaikutus minäpystyvyyteen ei ole niin kielteinen kuin se olisi, jos opiskelijat ajattelisivat heikon arvostuksen johtuvan heidän omista puutteistaan.

Kielteisten tunnetilojen vastapainona aineistosta nousee esiin vahva myönteisyys, jolla opiskelijat suhtautuvat kääntämiseen ja tulkkaukseen yleensä ja jota seuraavat esimerkit hyvin havainnollistavat.

- (15) Esittämästäni kritiikistä huolimatta koen kääntämisen opiskelun olleen oikea päätös. Rakastan työtäni, ja vaikka en tekisikään leipätyötäni tällä alalla, se ei sulje pois satunnaisten käännöstöiden tekemistä. (G 52–53)
- (16) Mainittakoon tässä yhteydessä nyt sitten vielä, että kääntäjän ammatti on oikeastaan lähellä unelma-ammattiani. (K 80)

Vaikka esimerkit ovat myönteisyyden ääripäästä, vahva positiivinen pohjavire oman alan löytymisestä näkyy aineistossa laajemminkin.

5 Lopuksi

Analysoimani aineiston perusteella minäpystyvyysteorian avaintekijät näyttävät vaikuttavan valmistumassa olevien kääntäjäopiskelijoiden minäpystyvyyksiasityksiin. Aineistossa on viittauksia kaikkiin avaintekijöihin. Artikkelin otsikko on suora lainaus aineistosta. Sen voi lukea epävarman opiskelijan epäilynä asiantuntijuudesta: opinnot ovat tarjonneet vain jonkin verran käännösalan asiantuntijuutta. Aineiston syvällisempi tarkastelu tarjoaa kuitenkin myönteisemmän tulkinnan. Lainaus kertoo valmistuvasta opiskelijasta, joka tuntee hyvin omat vahvuutensa ja heikkoutensa ja osaa suhteuttaa ne ammatillisiin haasteisiin ja tuleviin työtehtäviin. Realistinen itsetuntemus pikemminkin vahvistaa kuin heikentää opiskelijan minäpystyvyyksiasitystä. Tässä suhteessa kääntäjäkoulutus on onnistunut, sillä koulutukseen olennaisesti kuuluva itsereflektio auttaa opiskelijaa vahvistamaan itsetuntemustaan ja hahmottamaan ammatillisia vaatimuksia suhteessa omiin kykyihinsä.

Tämän tutkimuksen perusteella itsereflektion merkitystä minäpystyvyyden taustatekijänä olisi syytä selvittää tarkemmin. Kuten edellä sanotusta käy ilmi, aineiston tehtävänantoa ei ollut muotoiltu minäpystyvyyden näkökulmasta. Jatkossa olisikin

mielenkiintoista tutkia nyt esiin nousseita seikkoja aineistolla, joka jo lähtökohtaisesti keskittyy minäpystyvyyden avaintekijöihin.

Lähteet

Atkinson, David P. 2012. *Freelance Translator Success and Psychological Skill: A Study of Translator Competence with Perspectives from Work Psychology*. Väitöskirja. Centre for Translation Studies and Interpreting, School of European Languages and Literatures, University of Auckland. Saatavissa: <https://researchspace.auckland.ac.nz/handle/2292/18723> [viitattu 1.3.2019].

Atkinson, David P. 2014. Developing psychological skill for the global language industry: An exploration of approaches to translator and interpreter training. *Translation Spaces* 3, 1–24.

Bandura, Albert 1977. Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review* 84:2, 191–215.

Bandura, Albert 1997. *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. New York: Freeman.

Bandura, Albert 1999. Social Cognitive Theory of Personality. Teoksessa: Lawrence A. Pervin & Oliver P. John (eds) *Handbook of Personality: Theory and Research*. Second edition. New York/London: The Guilford Press, 154–196.

Bandura, Albert 2012. On the functional properties of perceived self-efficacy revisited. *Journal of Management* 38:1, 9–44.

Bolaños-Medina, Alicia & Juan L. Núñez 2018. A preliminary scale for assessing translators' self-efficacy. *Across Languages and Cultures* 19:1, 53–78.

Chesterman, Andrew & Emma Wagner 2002. *Can Theory Help Translators? A Dialogue Between the Ivory Tower and the Wordface*. Manchester: St. Jerome.

EMT 2017. *Competence Framework 2017*. Saatavissa: https://ec.europa.eu/info/resources-partners/european-masters-translation-emt/european-masters-translation-emt-explained_en [viitattu 13.8.2018].

Göpferich, Susanne 2009. Teoksessa: Susanne Göpferich, Arnt Lykke Jakobsen & Inger M. Mees (eds) *Behind the Mind: Methods, Models and Results in Translation Process Research*. København: Samfundslitteratur Press, 11–37.

Hanhinen, Taina 2010. *Työelämäosaaminen: Kvalifikaatioiden luokitusjärjestelmän konstruointi*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino. Saatavissa: <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8290-8> [viitattu 28.1.2019].

Haro-Soler, Maria del Mar 2018. Self-confidence and its role in translator training: The students' perspective. Teoksessa: Isabel Lacruz & Riitta Jääskeläinen (eds) *Innovation and Expansion in Translation Process Research*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 131–160.

Hartama-Heinonen, Ritva 2001. Commitment and awareness – translatorial metaskills. Teoksessa: Pirjo Kukkonen & Ritva Hartama-Heinonen (toim.) *Mission, Vision, Strategies, Values*. Helsinki: Helsinki University Press, 69–84.

Hönig, Hans G. 1991. Holmes' "Mapping Theory" and the landscape of mental translation process. Teoksessa: Kitty M. van Leuven-Zwart & Ton Naaijken (eds) *Translation Studies: The State of the Art. Proceedings of the First James S Holmes Symposium on Translation Studies*. Amsterdam: Rodopi, 77–89.

Kiraly, Don 2003. From instruction to collaborative construction: A passing fad or the promise of a paradigm shift in translation education? Teoksessa: James Bear & Geoffrey S. Koby (eds) *Beyond the Ivory Tower: Rethinking Translation Pedagogy*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 3–27.

Kiraly, Don (ed.) 2016. *Toward Authentic Experiential Learning in Translator Education*. Göttingen: Mainz University Press.

Kontinen, Kalle, Outi Veivo, Tiina Holopainen & Leena Salmi 2017. Multilingual translation workshop: Developing professionals in a simulated translation market. *MikaEL – Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu* 10. Toim. Ritva Hartama-Heinonen, Marja Kivilehto, Liisa Laukkanen & Minna Ruokonen, 150–164. Saatavissa: <https://www.sktl.fi/liitto/seminaarit/mikael-verkkojulkaisu/arkisto-archive/mikael-vol-10-2017/> [viitattu 4.9.2018].

Kumpulainen, Minna 2016. *Learning Translation: An Empirical Study into the Acquisition of Interlingual Text Production Skills*. Dissertations in Education, Humanities, and Theology. Joensuu: University of Eastern Finland. Saatavissa myös: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-2235-9/index_en.html [viitattu 20.8.2018].

Kussmaul, Paul 1995. *Training the Translator*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Maddux, James E. & Jennifer T. Gosselin 2003. Self-efficacy. Teoksessa: Mark R. Leary & June Price Tangney (eds) *Handbook of Self and Identity*. New York: Guilford Press, 218–238.

PACTE 2003. Building a translation competence model. Teoksessa: Fabio Alves (ed.) *Triangulating Translation: Perspectives on Process-Oriented Research*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 43–66.

PACTE 2017. PACTE translation competence model. Teoksessa: Amparo Hurtado Albir (ed.) *Researching Translation Competence by PACTE Group*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 35–41.

Pitkäsalo, Eliisa & Anne Ketola 2018. Collaborative translation in a virtual classroom: Proposal for a course design. *Transletters: International Journal of Translation and Interpreting* 1:1, 93–119.

Pym, Anthony 2003. Redefining translation competence in an electronic age. *Meta* 48:4, 481–497.

Schunk, Dale H. & Maria K. DiBenedetto 2009. Self-efficacy theory in education. Teoksessa: Kathryn R. Wentzel & David B. Miele (eds) *Handbook of Motivation at School*. London: Routledge, 34–54.

Wills, Wolfram 1976. Perspectives and limitations of a didactic framework for the teaching of translation. Teoksessa: Richard W. Brislin (ed.) *Translation: Applications and Research*. New York: Gardner, 117–137.

Wu, Di, Lan Wei & Aiping Mo 2019: Training translation teachers in an initial teacher education programme: A self-efficacy beliefs perspective. *Perspectives* 27:1, 74–90.

Kirjoittaja

Esa Penttilä toimii käännöstieteen määrääkaisena professorina Itä-Suomen yliopistossa. Hänen tutkimusaiheitaan ovat muun muassa idiomaattisuus ja metaforisuus kielessä ja kääntämisessä, luonnollinen kääntäminen ja kääntäminen erilaisissa ei-ammattillisissa konteksteissa.
Sähköposti: esa.penttila (at) uef.fi